

(d)

DE LLIBERTAT, AUTORITAT I IN/DEPENDÈNCIES (A LA VIDA I L'OBRA DE MARIA-MERCÈ MARÇAL)

ROSA RIUS GATELL
Universitat de Barcelona

A Maria Serra i Heura Marçal

Desitjo referir-me a unes paraules que Maria-Mercè Marçal va escriure al començament del pròleg a *Foc a les mans* de la poeta i amiga Montserrat Abelló. Me'n serviré, si bé capgirant-les. Deia Marçal en aquell text: "Quan Montserrat Abelló em va demanar d'escriure uns mots preliminars per al seu quart llibre de poemes, *Foc a les mans*, he de confessar que no vaig dubtar ni un segon a dir que sí" (Abelló, 2002: 385). Jo confessaré, en canvi, que quan Marta Segarra em va trucar per proposar-me participar en la jornada que ella i Lluïsa Julià projectaven sobre l'obra de Maria-Mercè Marçal vaig vacil·lar i vaig demanar que m'ho deixés pensar. I la petició d'ajornament tenia poc a veure amb qüestions de disponibilitat: no em decidia per la impressió que em feia parlar en públic de l'obra de Marçal; recordo, però, que abans de penjar el telèfon, vaig sentir que volia ser-hi i vaig dir que sí. Després, els dubtes m'han acompanyat amb més o menys intensitat i intermitències, i no m'ha calgut pensar massa per saber-ne l'origen.

M'impresiona parlar de l'obra d'aquesta dona que, en un determinat moment, s'havia descrit de "tarannà nòmada" i com "un esperit híbrid, indecís, instal·lat de forma permanent en el solc entre dos móns, en el lliandrar entre dos paisatges, dues temptacions, dos codis" (Marçal, 2004: 28); i en un altre tram de la seva existència es va saber de retorn "d'un exili vell / com si tornés d'enlloc", i va manifestar: "Retorno en tu, per tu, a l'espai cec / d'on vaig fugir sense poder oblidar" (Marçal, 1998a: 99).¹ Una dona que va reconèixer, després, que li seduïa de veure, en el mirall dels seus versos, dels seus llibres, "una serp i les seves mudes de pell: mudes que parlen i alhora resten mudes" (Marçal, 2004: 23); i que, vingut un altre temps en el qual va descobrir que ja no s'identificava només amb la poesia que li donava "un cop de puny", es va plantejar: "Ara, no sé si és que sóc menys masoquista, però penso que a vegades ja està bé que aquesta sigui una

¹ La primera edició d'aquest poemari es va publicar dins Marçal (1989).

mica més suau. He anat trobant també el gust de la visió potser una mica més idíl·lica de la poesia” (*Homenatge*, 1998: 173).² Ella, que s’havia arriscat amb reptes de múltiples rostres, va saber advertir, en una època nova, més substancial encara, que “Res no [ens] serà pres”.

Aquella “voluntat increïblement poderosa –deia Ana María Moix– encaminada a trobar les paraules, els ritmes, les mètriques, tots els recursos poètics necessaris per donar existència verbal, entitat literària, a tot el que vol expressar” (Moix, 1998: 3) va tenir la capacitat d’anar de les paraules als actes més que al contrari, per tal de donar lloc a una acció i, en determinats moments, a un estat d’espera, a una “acció no actuant”, com diria Simone Weil, aquella mena d’acció passiva que pot arribar a ser la més elevada forma d’activitat, segons descriu la *Bhagavad-Gita* i el *Tao te king* de Lao Tse.

Arribada –en paraules de Pere Gimferrer– a “un punt de nuesa desolada i essencialíssima”,³ Maria-Mercè Marçal, va aprendre, en els darrers temps, a no buscar res. O, més ben dit, va cercar intensament d’aturar el pensament per deixar-lo buit i receptiu, disponible, a fi de seguir la necessitat en allò que no pot no seguir-se. Sense posar-hi traves, doncs, com a forma màxima d’exercir la pròpia llibertat. En fer espai, en buidar-se, va *ordenar* l’embat (Marçal, 2004: 187) i va poder continuar aquell “Res no et serà pres”,⁴ que ja he citat i amb el qual començava un dels seus últims poemes, recordant i proclamant que: “vindrà tan sols / l’instant d’obrir dòcilment la mà / i alliberar / la memòria de l’aigua / perquè es trobi aigua / d’alta mar” (Marçal, 2000: 39).

M’impressiona –deia– parlar de l’obra de Marçal per l’estretíssim lligam que aquesta manté amb la vida de la seva autora, com palesen totes dues (obra i vida). Segons escrivia ella mateixa a *Sota el signe del drac*,⁵ el preciós text de reflexió literària on declarava haver nascut sota el signe d’aquest animal mític: “Tinc la sensació, en donar-ho, ara, tot plegat a la llum, de deixar enrere un cicle complet –on vida i poesia fan la trena, indestriables– obert i clos sota el signe del Drac” (Marçal, 2004: 185). M’impressiona i alhora m’apassiona.

I amb passió i respecte he triat dos bocins d’aquesta “trena”, als quals puc referir-me des de molt a prop. El primer és un relat menut –i per “menut” no entenc “menor”– que remet a una recerca de llunes, que vincularé a la

² De l’entrevista de Jordi Muñoz a Maria-Mercè Marçal, publicada originalment a Jordi Muñoz (1997).

³ “Pròleg” a Marçal (2000: 7).

⁴ Vers on “sentim”, amb un joc d’inversions, el “Car tot, en un moment, / et serà pres” de la *Cançó d’albada* de Salvador Espriu; i el “Tot m’ho han pres: força i amor” d’Anna Akhmàtova (Marçal i Zgustová, 2004: 114).

⁵ Prefaci al volum d’obra poètica *Llengua abolida, 1973-1988* (Marçal, 1989), i ara a Marçal (2004: 185-188). *Sota el signe del drac* aplega nombrosos assaigs de Marçal fins ara esparsos. Per facilitar la consulta citaré a partir d’aquesta edició, la qual recull, a les pàgines 227-229, els llocs on els textos havien estat publicats anteriorment, així com les dates en què veieren la llum per primer cop.

imatge d'aquest astre que emana de l'obra de Marçal: la lluna, tot i sense l'antic rerafons lorquià de *Cau de llunes* (el seu primer llibre de poemes), n'és una presència constant. El segon gira entorn a la reflexió d'aquesta autora sobre "l'autoritat femenina", un concepte que, com recordaré, fou posat en circulació sobretot pel "pensament de la diferència sexual". Aquesta reflexió forma part d'una "discussió" mantinguda per un grup de dones que es va reunir regularment a Barcelona, des de la tardor de 1994 i durant tres anys, per debatre qüestions relacionades amb el pensament femení.⁶ Per repensar el concepte, Marçal va remetre's en particular a dues grans poetes russes nascudes, amb tres anys de diferència, a les darreries del segle XIX: Anna Akhmàtova (1889-1966) i Marina Tsvetàieva (1892-1941).

Començaré per la història de les llunes, que ens apropa a una manera de *mirar* per part de qui, posseïdora "d'un ull que se sap 'estràbic'" (Marçal, 2004: 205), es va aturar davant del món i de les coses, i, en fer-ho, va ser capaç de *veure*. Amb la seva actitud atenta, com hauria dit Maria Zambrano, en certa mesura s'hi enamorava: "Reconocer algo como objeto es detenerse ante ello; quedar hechizado, prendido; darle crédito. Quedar en cierto modo enamorado" (Zambrano, 1993: 97).

Vaig conèixer Maria-Mercè Marçal buscant llunes. Bé, cal dir que, en principi, era ella sola qui les buscava. La memòria no em precisa el moment de l'encontre, si bé puc situar-lo a mitjan dècada de 1970 (1976, o potser 1977?; eren, doncs, els anys en què Marçal havia guanyat el premi Carles Riba 1976 amb *Cau de llunes*, publicat el 1977, però jo aleshores no ho sabia). Fou en aquell temps quan la cercadora d'imatges lunars va aparèixer, per primer cop, en una petita botiga –en realitat, la parada d'un "mercadillo" plena de tresorets vells.⁷ Era una dona jove –de vint-i-pocs anys–, menuda, aparentment fràgil (només aparentment, com es comprovava ben aviat), discreta, de cabells llargs i foscos, que duia "llunes i cançons / per arracades" (Marçal, 1989: 57). Aquella parada era presidida per una vitrina de color granat amb viquets morats, on Maria-Mercè hi anava a rescatar periòdicament les filles de Selene. Mestressa d'uns ulls meravellats que penetraven l'objecte sobre el qual es posaven, semblava deixar-se engolir per la peça en qüestió. Feia l'efecte de perdre-s'hi dins fins que aconseguia atrapar allò que *mirava*, per tal de copsar-ne la forma i el significat, i d'esbrinar-ne la història. Per fer-ho (només calia observar-la) es prenia *tot el temps del món*. *Veure-la* era una experiència. Se situava davant de la vitrina i s'ho mirava tot acuradament, com si fotografiés i ampliés cada racó. Quan trobava una lluna la demanava i, un cop la tenia entre les mans,

⁶ En aquells moments, el grup estava format per Fina Birulés, Carmen Corral, Maite Larrauri, Maria-Mercè Marçal i Rosa Rius. El monestir de Sant Pere de les Puel·les a Sarrià va procurar un marc de trobada excepcional.

⁷ El Mercadillo de Balmes, situat a Sant Gervasi (Barcelona), al carrer de sant Hermenegild gairebé cantonada amb Balmes. Els objectes d'aquella parada, necessàriament petits perquè l'espai que els acollia també ho era, havien estat creats-construïts gairebé tots entre les dècades de 1920-1940.

se l'apropava molt als ulls; aleshores semblava abstreure's⁸ i dedicar la màxima atenció a la petita icona descoberta, tot inclinant el cap: com si intentés el millor enfocament, com si la mà i la vista es fonguessin per convertir-se en una lupa. Puc reproduir mentalment el gest amb claredat i, en canvi, no em resulta gens senzill descriure'l.

He de dir que tenia una habilitat especial per trobar una lluna “a cada recolze”. En podia entreveure –va entreveure'n– en un botó de fusta pintat a mà, en la forma d'una sivella, en una agulla de galalita o cel-luloide, en un plumier, també de fusta, amb tapa de persiana, i un altre amb forma d'avió, en un pallasso de llauna, un passador de carei, una pinta de plexiglàs i un fanalet de paper, i, no cal dir-ho, en unes arracades (de pasta de vidre): “De primer van foradar-me les orelles” –cantava a *Bruixa de dol*– “i de llavors ençà duc arracades” (Marçal, 1989: 100). “La noia de les llunes” venia una vegada i una altra i se n'anava emportant. El procés es repetia: les localitzava i se les enduia, o bé les reservava, marxava, tornava, les recollia. Així, i a poc a poc, allò va esdevenir una mena de joc, un motiu de cerca, lunar, evidentment. “En fas col·lecció?”, vaig preguntar-li un dia. “No exactament”, crec que em va respondre. Durant un temps, em vaig convertir de bon grat en una cercadora per a la cercadora.

Sempre em va sorprendre el tracte que Maria-Mercè Marçal establia amb aquelles representacions visuals. Com si, lluny de ser convencionals, aquelles petites imatges tinguessin un fonament *in re* i guardessin un vincle gairebé màgic amb l'astre que figuraven, i sobre el qual va escriure: “La lluna serà en aquest llibre [*Cau de llunes*] i en els immediatament posteriors imatge privilegiada, recurrent i obsessiva, punt de referència lluminós alhora utòpic i atàvic, amb la subversió en pantalla del seu significat tradicionalment subordinat: 'Hi havia una vegada, quan la lluna tenia llum pròpia...' podria ser el començament d'un conte que, com tots, no té una localització en el temps, sinó fora del temps” (Marçal, 2004: 185-186). Fora del temps o en tots el temps possibles –en la multiplicitat dels temps?, com diria Zambrano– Marçal no acceptarà concebre la lluna com un receptacle passiu de la llum solar, i reclamava per al símbol mític i màgic de la feminitat⁹ allò que la història sovint li ha negat. El sorgir i el desaparèixer de l'astre, la reaparició contínua en una forma nova –el morir, el renéixer– confirmaven la poeta en la seva resistència a creure que aquell cos celeste –i, per tant, allò que simbolitzava– pogués ser únicament objecte de coneixement indirecte i passiu. Per a Marçal, la lluna deixava de ser el “llumener menor” que volia el Gènesi (1, 16); la seva llum no era, com pretenia la tradició, un mer reflex de l'estrella del dia. Per això, i, amb la rara llibertat que la caracteritzava, la poeta va atorgar “llum” a la divinitat nocturna, i, com a conseqüència, a les seves filles. Reconèixer la pròpia

⁸ Anys després vaig saber que la capacitat d'abstreure's era quelcom que la caracteritzava i li permetia, per exemple, llegir un llibre en temps i espais insòlits, escriure literalment “cercada” de foc, corregir textos en llocs inversemblants...

⁹ La lluna s'interpreta més sovint femenina que masculina (llatí: “Luna”; grec: “Selene” o “Àrtemis” i “Hècate”; asiàtic-oriental: “Kuan-yin, “Kwannon”; maia: “Ixchel”).

llum no suposava, però, renunciar a les fases d'ombra que *significaven*, precisament, aquell punt "utòpic i atàvic". Les ombres de la casta diva no són només igualment "pròpies", sinó també, i sobretot, irrenunciables.

[I de la lluna-lliure a] l'autoritat i les in/dependències

"Maria Mercè Marçal –afirmava Ana María Moix– ocupa, en efecte, un primeríssim lloc dins la poesia catalana escrita per dones al llarg de la seva història, però és, també *una dels* millors poetes (del sexe masculí, del sexe femení i dels sense sexe si n'hi ha) de la nostra llengua" (Moix, 1998: 3).

Marçal, per la seva banda, declarava que la poesia havia estat el seu esquelet intern, la seva manera de dir-se a ella mateixa, "d'ordenar provisionalment amb la paraula el caos que l'imprevist desencadena... Com el mirall on es reconeix, unificada i dotada de sentit, per un instant, la vivència fragmentària i sense forma. També, potser, com una segona memòria" (Marçal, 2004: 21). Maria-Mercè Marçal és fonamentalment una poeta, una gran poeta, però és també, entre moltes altres coses, una prosista intel·ligent, segons mostren nombrosos textos crítics esparsos en pròlegs, articles, conferències, presentacions.¹⁰ Un d'aquests textos és la reflexió sobre l'"autoritat femenina" a què he al·ludit, i a la qual ella va aportar la seva original perspectiva.¹¹ Escrivia Marçal:

Enfront del significat desvaloritzador que la societat atribueix i ha atribuït al sexe femení –per utilitzar les paraules de Maite Larrauri– moltes dones, al llarg de la història, i singularment moltes escriptores, han extret força de l'atribució d'autoritat a altres dones, als seus textos, a les seves experiències. Tot i que aquest gest hagi restat sovint invisible o hagi estat invisibilitzat. D'altra banda, en el camp de la literatura, la figura de l'autoritat és una figura tradicionalment molt familiar, tot i que sovint apareix sota altres mots com "mestratge", "influència" etc. Apareix sobretot visibilitzada com una experiència masculina, susceptible, segons algunes anàlisis, de produir angoixa: una angoixa similar a la que la figura del pare pot suscitar –segons la psicoanàlisi– en el fill. (Marçal, 2004: 167)

¹⁰ Una part important d'aquesta prosa ha estat editada per Mercè Ibarz (Marçal, 2004). Vegeu-ne la introducció "Silencis, interrupcions, mites" (7-18). Com assenyala Ibarz: "les proses que la lectora i el lector trobaran a les pàgines següents corresponen a la Marçal plural, als diferents àmbits i col·lectius amb qui es va relacionar, implicar i, de vegades, batre [...]. Àmbits plurals. Espais de pensament i d'escriptura que apleguen tant el pròleg meditat a la pròpia obra, l'autoconsciència creativa, com la reflexió sobre la passió amorosa; la conferència davant d'un públic especialitzat o davant d'un públic obert a disciplines variades, fins i tot a les indisciplines; el paper erudit, l'article de diari o una intervenció en un festival de poesia" (7-8).

¹¹ La versió original d'aquesta reflexió ha estat recollida a Marçal (2004: 167-169). El text correspon a la participació de l'autora a l'article firmat Birulés-Corral-Larrauri-Marçal-Rius (1997) que afegia unes notes a les quals em referiré.

Segons l'autora, aquesta no deixa de veure's, però, com una experiència fructífera, i no tan sols des de la perspectiva de l'"escriptor-fill" i el seu procés creatiu, "sinó pel reconeixement i la consagració de l'escriptor pare que en resulta, amb la consegüent articulació de la tradició i, en darrer terme, la construcció del cànon: l'autoritat institucionalitzada -vinculada, doncs, en tant que pertanyent a l'ordre social, al poder" (Marçal, 2004: 167). Ara bé, observa Marçal:

Les dones escriptores hem estat ex-cèntriques a aquesta construcció, i més aviat ens hem queixat d'una ofenesa "materna" crònica, és a dir, de l'absència de models literaris femenins socialment visibles i operants. D'altra banda, l'autoritat literària masculina remet les dones a una mesura inadequada -i per tant ens condemna intrínsecament a sentir-se portadores d'una carència insuperable o d'un excés in-decent. (Marçal, 2004: 167)

Tanmateix, i malgrat aquest constant sentiment de mancança o d'excés: "o no hi arriba, o bé sobrepassa els límits i no hi cap" (2004: 153), Marçal adverteix al llarg del temps formes de reconeixement d'aquesta autoritat ("singularment [a] moltes escriptores") i del benefici que en pervé. Per incitar-nos a *mirar*, n'evoca diversos casos: Madame de Sévigné i Madame de La Fayette, Jane Austen i Anne Radcliffe, Emily Dickinson y Elisabeth Barrett Browning, Virginia Woolf i Vita Sackville-West,¹² i s'hi afegirà ella mateixa quan recordarà, entre d'altres, Helena Valentí, Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig, així com Maria Antònia Salvà, Clementina Arderiu, Rosa Leveroni, Renée Vivien; i voldria introduir Fina Birulés,¹³ interlocutora que s'entreuveu darrere de (o amb qui comparteix), només a tall d'exemple, la reflexió sobre allò que desencadena l'*imprevist*, la sospita sobre el valor de la *coherència*, i, en particular, el gust per l'*indici* i el *fragment*.¹⁴

¹² Vegeu Birulés-Corral-Larrauri-Marçal-Rius (1997: 66).

¹³ Ibarz menciona algunes de les autores que Marçal "va rellegir, va reveure un i altre cop": la ja citada Virginia Woolf, Simone de Beauvoir, Djuna Barnes, Luce Irigaray, Adrienne Rich, Luisa Muraro, Ingeborg Bachmann, o va traduir, "literàriament se les va 'menjar'": Colette, Marguerite Yourcenar, Leonor Fini, i les també citades Anna Akhmatova, Marina Tsvetàieva i Renée Vivien, a qui buscava "en tant que mares/ties/germanes espirituals i conceptuals". Vegeu la introducció d'Ibarz (Marçal, 2004: 9). L'any 1995 Marçal sumava altres veus poètiques femenines i remarcava l'interès de veure "quina mena de lligam existeix entre les obres d'unes i altres, més enllà de l'aparent dispersió, més enllà de la solitud irrevocable de tota aventura creativa". Aquesta era una tasca llarga però que no descartava d'acomplir algun dia: "De fet, l'he iniciada ja [...]. Només volia deixar, aquí, constància del meu reconeixement i de la meua solidaritat. Expressar, tan sols, el deute que sento cap a elles perquè *hi són*". Vegeu-ne els noms a Marçal (2004: 199).

¹⁴ Deia Marçal: "De fet, el tema de la recerca d'indícis i fragments sempre m'ha atret, perquè penso que normalment el que ha quedat com a història en majúscules és el resultat d'una exclusió de moltes coses que a mi m'interessen especialment", de l'entrevista de Jordi Muñoz a Maria-Mercè Marçal, dins *Homenatge* (1998: 173). Fina Birulés és autora de l'article "Indicis y

Remembrant, encara, Helena, Maria Aurèlia, Montserrat..., de qui no sabia “parlar d’una sense parlar de les altres”, va escriure:

En el breu espai d’un any, les seves morts successives han anat enfondint en mi una mateixa i única ferida. Malgrat les seves personalitats ben singulars i diferents. Malgrat el diferent grau i matís de la relació que hi vaig mantenir. Hi ha, només, una solitud que traspua i s’intensifica, un àmbit que pren els colors d’un desert en esqueix. Helena Valentí, Maria Aurèlia Capmany, Montserrat Roig. [...] Totes tres formaven part d’aquell espai imaginari d’on he poat força un i altre cop al llarg d’aquest anys. (Marçal, 2004: 117)

Maria-Mercè Marçal, ens diu, havia “poat força” d’elles, i també d’altres dones, les quals, a la vegada, abans o contemporàniament, s’havien confrontat amb les pròpies semblants, i n’havien obtingut un guany. Suscitadores de “seguretat i ambivalència” en alguns casos, figures de “complicitat i companyia”, procuraven l’amable “sensació que altres veus de dones emergeixen des de punts diversos, paral·lelament, en una mateixa direcció... Aquell confortador saber que *hi són. Que hi eren*” (Marçal, 2004: 117). Ella ho havia observat, les havia “vistes” en les seves lectures, traduccions, converses i recerques, i va voler transmetre-ho.

En concret, per il·lustrar el concepte d’autoritat femenina i donar visibilitat a aquest vincle, va triar un fragment d’un dietari de Marina Tsvetàieva, en què la poeta parla de la seva actitud vers la també poeta Anna Akhàmotva.¹⁵

Abans, però, de llegir-lo proposo aturar-nos en el concepte d’autoritat, que Marçal distingeix del concepte de poder. En aquest punt, manifestava inspirar-se fonamentalment en la comunitat filosòfica Diotima, nascuda a la Universitat de Verona l’any 1984 (“pensament de la diferència sexual”), que vincula l’autoritat a l’ordre simbòlic i el poder a l’ordre social. Tot i conceptualment diferents, cal no oblidar que ambdós elements apareixen estretament entrelaçats a la història del patriarcat, al si del qual les formes

fragmentos: Historia de la filosofía de las mujeres”, a *Mujeres en la historia del pensamiento*, Rosa Mª Rodríguez Magda (ed.), Barcelona, Anthropos, 1997, pp. 17-31; aquest text recull la conferència pronunciada en el cicle “Mujeres en la historia del pensamiento”, València, març del 1993. Vegeu la referència que en fa Marçal (2004: 162).

¹⁵ Protagonistes de la seva conferència “Com, en la nit, les flames...”, pronunciada-escenificada el 28 de maig de 1997 a la Casa Elizalde de Barcelona. Aquesta ponència formava part del primer cicle de les *Cartografies del desig*, projectat amb Araceli Bruch i el Comitè d’Escriptors del Centre Català del PEN Club. El text es troba a Marçal (1998b: 157-192), i també a Marçal i Zgustova (2004: 15-49).

d'autoritat han tendit a institucionalitzar-se en allò social i, per tant, a convertir-se en formes de poder.¹⁶

A final de la dècada de 1980, el pensament de la diferència sexual va posar en circulació aquesta figura “nova i antiga”, la autoritat, associant-la a la llibertat de les dones. En un primer moment l'associació podia resultar, si més no, sorprenent. Com s'havia de conciliar el plantejament de l'autoritat amb la llarga vocació antiautoritària? Simplificant necessàriament, indicaré que aquest pensament basa la seva proposició en un gir de l'igualitarisme feminista cap a la “la pràctica de la disparitat”, un fet que es contraposa a la ideologia del “totes som iguals”. La pràctica de la disparitat consisteix a acceptar allò que distingeix unes dones de les altres, és a dir, a acceptar el sentit de la superioritat d'una altra dona, “extraient-ne força”: guanyant, per tant, amb el desavantatge inicial. El reconeixement de la disparitat entre les dones que es palesa a través de relacions de total confiança (*affidamento*), posades en marxa pel desig o l'afinitat, respon, segons les autores del pensament de la diferència sexual, a una necessitat profunda de llibertat. Aquesta relació no es concep com una vinculació per parelles, sinó com una relació social, que dona forma a un projecte polític. Entesa com a font d'energia alliberadora del desig femení (una riquesa que es posseeix), l'autoritat es perfila com relació, com un mecanisme simbòlic amb efecte sobre allò real.

En aquesta relació el subjecte actiu és qui, lliurement, reconeix una autoritat no imposada. La dona a qui es reconeix autoritat és sentida, d'acord amb Wanda Tommasi, com algú capaç “de fer sortir a l'exterior allò que ja tenim dintre, de portar al món allò que habita en el nostre interior” (Diotima, 1995: 86). Amb diferents matisos i elaboracions aquestes idees es van reiterant entre les diverses autores, bo i remarcant que concedir autoritat no és un acte individual. L'autoritat es rep, originalment, d'un altre ésser humà que és en posició de concedir-la, que té autoritat per fer-ho. Aquesta és, a grans traços, una concepció que va interessar Maria-Mercè Marçal. D'ella, com hem vist, en va acollir, sobretot, la força que una dona podia “poar” d'una altra dona mitjançant el gest de reconèixer-li autoritat en un determinat camp, en un determinat saber. L'exemple escollit per Marçal, extraordinàriament interessant, per explícit, és tret, com he dit abans, del diari de Tsvetàieva.

Es tracta de l'evocació d'uns fets de 1915, quan Marina, la poeta de Moscou, va ser invitada a participar en un recital poètic a Peterburg, on també havia de llegir poemes Anna Akhmàtova, autora associada a la gran ciutat del Bàltic. Les dues escriptores no es coneixien personalment, però, segons indica Marçal:

¹⁶ Vegeu l'article publicat a Archipiélago citat a la nota 10, p. 66. Les filòsofes de Diotima reconeixen el seu deute amb la producció teòrica de Luce Irigaray, i mantenen una relació particularment estreta amb allò elaborat per la Libreria delle donne de Milà.

Cadascuna [...] havia llegit els poemes de l'altra i havien assistit a l'intent d'alguns crítics de comparar-les i de confrontar-les. Per a més d'un es feia difícil d'acceptar que hi pogués haver alhora dues veus de dona tan potents en una poesia, com la russa, on la presència femenina havia estat més que discreta. (Marçal, 1998b: 168)

Com recorda Maria-Mercè Marçal, Akhmàtova era, tot i la seva joventut una escriptora consagrada. Marina, tres anys menor, malgrat una obra quantitativament i qualitativament no inferior, era força menys reconeguda. "La crítica, el públic, les comparava i atjava la rivalitat¹⁷ entre elles, i Peterburg era un escenari especialment favorable a Akhmàtova" (2004: 168). Anna, per motius de salut, finalment no hi va acudir (acabava de manifestar-se-li la tuberculosi que la turmentaria durant força temps). És en aquest context on la poeta catalana va situar el relat d'aquell "encontre mancat", degut a Marina Tsvetàieva:

Jo recito els meus poemes de 1915. No n'hi ha prou i me'n demanen més. Sento que els recito en nom de Moscou i que elevo Moscou al nivell d'Akhmàtova. Ja està dit! Amb tot el meu ésser sento, a cada vers, que ens comparen, comparació tibant i inevitable, i més d'un ens enfronta, atiant-nos l'una contra l'altra, no només a Akhàmotva i a mi, sinó la poesia de Peterburg contra la de Moscou. Si els fervents d'Akhmàtova m'escolten "contra meu" jo no recito pas "contra Akhmàtova" sinó "cap a ella". Recito com si ella fos dins de la sala, ella sola. Recito per a ella –absent. Em cal l'èxit com un fil que em meni a ella. I si en aquest instant vull representar Moscou no és pas per triomfar damunt de Peterburg, sinó per oferir Moscou a Peterburg, oferir a Akhmàtova Moscou en mi, en el meu amor, fer inclinar Moscou davant d'Akhmàtova. Saludar-la. [...] Tot el que he escrit després ho dec a Akhmàtova, al meu amor per ella, al meu desig d'oferir-li alguna cosa més eterna que l'amor... Si hagués pogut simplement oferir-li el Kremlin, no hauria escrit poemes. Perquè hi havia en mi una certa emulació amb Akhmàtova, però no era pas per "fer-ho millor que ella" -fer-ho millor fóra impossible. Sinó per posar aquest "no es pot fer millor" als seus peus. Emulació? Força! (Marçal, 1998b: 169)¹⁸

Després de citar aquest fragment, Marçal assenyalava¹⁹ que, al seu entendre, l'interès del text provenia de la manera en què Tsvetàieva se

¹⁷ Sobre aquesta incitació, reflex d'una rivalitat antiga entre les dues grans ciutats russes, vegeu Marçal (1998b: 159).

¹⁸ Vegeu també Marçal (2004: 168) i Marçal i Zgustova (2004: 27).

¹⁹ En el seu escrit sobre l'autoritat femenina (2004: 168).

sostreia al parany fonamental que el context li parava: “la comparació a partir de la mesura dels altres –públic, crítica”. En lloc d'això, la poeta de Moscou col·locava en el centre la seva admiració per Akhmàtova, i d'aquí n'extreia força per escriure, com hem llegit, “no 'contra Akhmàtova' –segons volien alguns– sinó 'cap a ella”.

Marçal fa servir el testimoni de Tsvetàieva com exemple paradigmàtic d'atribució d'autoritat d'una dona a una altra, amb qui s'accepta el deute d'un creixement: “Tot el que he escrit després ho dec a Akhmàtova”, proclamava Marina, i Maria-Mercè continuava: “El reconeixement de la grandesa d'una altra dona li retorna [a Tsvetàieva] una imatge de possible grandesa femenina, en el mirall” (2004: 169). Emmirallar-se en qui s'admetia que ho feia “millor que ella” no era en absolut immobilitzador, com expressava Marina Tsvetàieva, ans al contrari; com tampoc no ho era per Maria-Mercè Marçal elegir com a mirall Marina i Anna, i Renée Vivien, Katherine Mansfield, Djuna Barnes, Marguerite Yourcenar, Adrienne Rich... Elles, autoritat escollida, escriptores que “[l'havien] precedit amb una mirada altra” (2004: 165), els textos de les quals calia visitar, foren sentides per Marçal com “pont”, “canal” i “palanca” amb capacitat d'*obrir la via* per al compliment del desig femení. Aquell retrocedir permetria “trobar terra per a les arrels nues [...] parracs de sentit per al propi present” (2004: 206), dignes de convertir-se en memòria. I *per això escrivia*:

Tan lluny de la mímesi homogenitzadora, com de la idolatria paralitzadora o de l'enveja estèril, la dona “autoritat” esdevé [...] punt de referència central, mediació inestimable, palanca eficaç, per al propi desig. (2004: 169)

Jo ara: “No hi sabria afegir res més”.²⁰

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Abelló, Montserrat (2002), *Al cor de les paraules. Obra poètica 1963-2002*, Barcelona, Proa.

Birulés, Fina (1997), “Indicios y fragmentos: Historia de la filosofía de las mujeres”, *Mujeres en la historia del pensamiento*, Rosa Mª Rodríguez Magda (ed.), Barcelona, Anthropos: 17-31.

Birulés-Corral-Larrauri-Marçal-Rius (1997), “Fragmentos del discurso sobre la autoridad femenina”, *Archipiélago*, 30: 56-67.

²⁰ Faig meves les paraules amb què Marçal acabava la seva intervenció a les Jornades Catalanes de Berlín, 25 d'abril de 1995 (2004: 200).

Lectora 10 (2004)

(d)

Diotima (1995), *Oltre l'uguaglianza. Le radici femminili dell'autorità*, Nàpols, Liguori.

Homenatge a Maria-Mercè Marçal, Barcelona, Empúries, 1998.

Marçal, Maria-Mercè (1989), *Llengua abolida (1973-1988)*, València, Poesia 3 i 4.

— (1998a), *Desglaç*, Barcelona, Edicions 62-Empúries.

— (1998b), "Com, en la nit, les flames... Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva", *Cartografies del desig. Quinze escriptors i el seu món*, Maria-Mercè Marçal (ed.), Barcelona, Proa: 157-192.

— (2000), *Raó del cos, poemari pòstum a cura de Lluïsa Julià*, Barcelona, Edicions 62-Empúries.

— (2004), *Sota el signe del drac. Proses 1985-1997*, Mercè Ibarz (ed.), Barcelona, Proa.

— i Monika Zgustova (2004), *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*, Barcelona, Proa.

Moix, Ana María (1998), "Tres voltes rebel", *El País*, 16 de juliol, "Quadern": 1-3.

Muñoz, Jordi (1997), "La poesia et porta a l'ull de l'huracà", *Illacrua*, 42, febrer.

Zambrano, María (1993), *Hacia un saber sobre el alma*, Madrid, Alianza.